

Alexandru Simon

PRIVILEGIJ I HIJERARHIJA, SELO I CRKVA: VLAŠKI SLUČAJ IZ SREDNJOVJEKOVNE TRANSILVANIJE

Alexandru Simon
Centrul de Studii Transilvane
Academia Română
Cluj-Napoca

UDK 271.2(439+498.4)(091)
322:94(439+498.4)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 14.9.2022.
Prihvaćeno: 28.6.2023.
DOI: 10.21857/94kl4c10gm

Studija istražuje poveznice, ili njihov nedostatak, između ranih privilegija i utemeljenja sjedišta grčkog obreda u kasnosrednjovjekovnom Ugarskom Kraljevstvu. Moguće obrazloženje možemo pronaći u potencijalnim dogovorima koji su se odvijali ranije od navedenog utemeljenja.

Ključne riječi: Feleac, Transilvanija, crkva, Ugarska, srednji vijek

Na početku 16. stoljeća, Ugarsko Kraljevstvo iskusilo je serije kriza, bile one “domaće”, dinastičko-monarhističke prirode (1505.–1506.),¹ ili one koje su potakle opcije “vanjske politike” (1508.–1509.).² Ta su se previranja odrazila na “niže razine” te je morao biti preispitan autoritet krune Vladislava II. Jagelovića.³ To je bio slučaj s dokumentima koje su izdali Petar od Pezinoka (Bazin, Bösing) i Svätý Jur (Szentgörgy,

¹ O saboru na Rakoškom polju (1505.), vidi: András Kubinyi, *Az 1505-ös rákosi országgyűlés és a szittya ideológia*, *Századok*, god. 140, sv. 2, Budapest 2006., str. 361–374; Julia Burkhardt, *Argumentative Uses of Otherness and Foreignness in Pre-Modern Political Debates in Central Europe*, *Historical Studies on Central Europe*, god. 2, br. 2, Budapest 2022., str. 22–42, ovdje str. 31–32.

² Vilmos Fraknói, *Ungarn und die Liga von Cambray, 1509-1511*, Budapest 1883.; Tamás Fedeles, *Egy Jagelló-kori humanista pályaképe: Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526)*, *Levélári Közlemények*, god. 75, br. 2, Budapest 2007., str. 35–85, ovdje str. 60. Zsigurno nova tema za buduća istraživanja.

³ Vidi primjerice, András W. Kovács, *The Participation of the Medieval Transylvanian Counties in Tax Collection*, *Hungarian Historical Review*, god. 7, br. 4, Budapest 2018., str. 671–693, ovdje str. 685.

Sankt-Georg) (1506.),⁴ te palatin Emerik Perényi (1509.),⁵ za slobodni kraljevski grad Cluj (Kolozsvár, Klausenburg) i većinski vlaško selo Feleac (Felek, Fellek), koje se nalazilo u neposrednoj blizini grada te je bilo inkorporirano u njegovu domenu.⁶ Dvojica visokih službenika ustali u obranu sloboda kraljevskog (njemačko-ugarskog) grada⁷ i (vlaškog) sela.⁸

Identitet u srednjovjekovnoj i modernoj Transilvaniji

Od zadnjih desetljeća vladavine Matije Korvina, rođenog u Cluju 1443., zemlje oko sela Feleac bile su mjesto grčkog obreda, kako su ih moldavijski dvorjani imenovali *Metropolitanate in Feleac* 1498. godine.⁹ U to vrijeme, prema kralju Maksimilijanu I. Habsburškom, moldavijski su dvorjani kontrolirali polovicu Ugarske.¹⁰ Kroz manje od desetljeća, te nakon smrti 1504. Stjepana III. od Moldavije i Ivaniša Korvina, nezakonitog sina Matije Korvina,¹¹ položaj Vladislava II. se poboljšao, ali donekle i pogoršao.¹² U kasnu 1505. godinu, Jagelovićev Krakov se bojao da će se Maksimilijan I. i Vlasi u Ugarskoj ujediniti protiv “ugarske nacionalne stranke”, koju je vodio mladi Ivan Zapolja, budući vojvoda Transilvanije i kralj Ugarske,¹³ koji je prezirao Nijemce i Vlahe.¹⁴

⁴ Bence Péterfi, Multiple Loyalties in Habsburg-Hungarian Relations at the Turn of the Fifteenth and Sixteenth Century, *Hungarian Historical Review*, god. 10, br. 4, Budapest 2021., str. 621–652, ovdje na str. 636–637. Vojvodina obitelj, upletena u veliku transilvanijsku pobunu 1467., imala je “dvostruku lojalnost”: ugarsku (Jagelovićima, nakon 1490.) i njemačku (Habsburgovcima).

⁵ Tibor Neumann, Hercegek a középkor végi Magyarországon, u: *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon*, ur. Attila Zsoldos, Székesfehérvár 2016., str. 95–112, ovdje na str. 109–110. Perényi je naposljetku ispregovarao “prinčevski dogovor” s Maksimilijanom Habsburškim (1517.).

⁶ Dokumenti, izgubljeni do 2003., objavljeni su u: Ioan-Aurel Pop – Alexandru Simon, *Possessio regie maiestatis Felek vocata*: orașul “de țară” al românilor și iobagilor din Regatul Ungariei, u: *Povestiri despre Cluj*, ur. Tudor Sălăgean, sv. V, Cluj-Napoca 2019., str. 11–28, ovdje str. 26.

⁷ András Kiss, Johannes Hunyadi und die Freiheiten der Stadt Klausenburg, u: *Between Worlds (=Mélanges d’Histoire Générale, NS, sv. I, br. 1–2), II. Extincta est lucerna orbis: John Hunyadi and his Time*, ur. Ana Dumitran – Loránd Mátyás – Alexandru Simon, Cluj-Napoca, 2009., str. 225–230. Janko Hunyadi je uspostavio poseban odnos s gradom Clujem prije Matijinog rođenja.

⁸ Prije Prvoga svjetskog rata, vidi: Pál Hunfalvy, *Az oláhok története*, Budapest 1894., str. 255–256.

⁹ Emil Turdeanu, Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare, *Cercetări Literare*, sv. 5, Buchurești – Iași, 1943., str. 101–240, ovdje str. 174–175.

¹⁰ *Correspondencia de Gutierre Gomez de Fuensalida, embajador en Alemania, Flandes e Inglaterra (1496-1509)*, prir. Jacob Fitz – James Stuart Berwick-Alba, Madrid 1907., str. 21 (veljača 1498.).

¹¹ T. Neumann, *Mátyás herceg (Szerényi adalék a Hunyadi családfehoz)*, Turul, sv. 88, Budapest 2015., str. 72–73; Ovidiu Cristea, *Apus de Soare: eveniment, mărturie, posibile implicații*, *Analele Putnei*, god. 17, br. 2, Putna 2021., str. 153–168.

¹² S fokusom na “orijentalne poslove” Vladislava II., usp.: Alexandru Simon, *Valahii și Dieta de la Râkos (1505)*. Considerații asupra sfârșitului epocii huniade, *Apulum*, sv. 43, Alba Iulia 2006., str. 99–121.

¹³ Martyn Rady, Re-thinking Jagiello Hungary 1490-1526, *Central Europe*, god. 3, br. 1, London 2005., str. 3–18, ovdje str. 14–15. Zapolja i njegova stranka izjavili su vjernost Vladislavu II.

¹⁴ Usp. *Acta Alexandri Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae (1501-1506)*, Monumenta Medii aevi res gestas Poloniae illustrantia, sv. 19, prir. Fryderik Papée, Krakow 1927., br. 305, str. 515.

Etnicitet, crkva i privilegij, baš kao i “čista politika” formirali su i formiraju nestabilnu mješavinu, kao što su i zasebne komponente u tome trenutku, stoljećima prije nego je njihova važnost bila umanjena ili uvećana.¹⁵ “Identitetske rupe” kao i manje brojni “identitetski mostovi” između srednjovjekovnih Vlaha i modernih Rumunja u Transilvaniji, u ovom su slučaju,¹⁶ konstruirani usred te mješavine. “Rumunjska”, baš kao i “pravoslavna” važnost sela i crkvenog sjedišta, definirani su, čak štoviše, postulirani, unutar istog okvira.¹⁷ Te su historiografske rezultate preferirale srednjovjekovne povijesti obaju “mjesta”, koja su većinom išla protiv struja (*id est*: Vlasi su bili potlačeni, a njihova je crkva bila progonjena).¹⁸

Jagelovićeva administracija i Feleac

U srpnju 1506., poslije povratka Vladislava II. iz svoje druge prijestolnice, Praga, gdje je pronašao utočište nakon turbulentnog sabora na Rakoškom polju u jesen prethodne godine,¹⁹ i slavodobitnog rođenja svog muškog nasljednika, Ludovika u ožujku 1506.,²⁰ transilvanijski vojvoda Peter od Svätog Jura, opomenuo je plemiće u okolici grada Cluja.²¹ Oni su ušli na teritorij Feleaca u potrazi za svojim odbjeglih kmetovima.²² “Njemačko-ugarski” (i “slovački”) knez i vojvoda podsjetio je sve plemiće u županiji Cluj da je Feleac kraljevski posjed koji je povjeren kraljevskom

¹⁵ Pod okolnostima, vidi južnu usporedbu: John V.A. Fine Jr., *When Ethnicity Did Not Matter in the Balkans: A Study of Identity in Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the Medieval and Early-Modern Periods*, Ann Arbor, MI, 2006.

¹⁶ Ambrus Miskolczy, *A mítoszok valósága és a valóság mítoszai párbeszédben*, Budapest 2022.; Alexandru Simon, *Doloris sopitam recreant volnera viva animam: Reformed Views on Past, Present and Future Medievalism*, *Transylvanian Review*, god. 31, br. 1, Cluj-Napoca 2022., str. 142–146.

¹⁷ Relevantno za nedavni kontekst: Ioan Bizău, *Teologia istoriei în contextul epocii lui Ștefan cel Mare*, u: *Structura etnică și confesională a Transilvaniei medievale (secolele IX–XIV)*, ur. Ioan Chirilă, Cluj-Napoca 2007., str. 9–92, ovdje str. 61–62; Sorin Mitu, *Rumänische Erinnerungsorte in Klausenburg*, *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, sv. 43, Heidelberg 2020., 13–44, posebno 14–19.

¹⁸ Studija koja je predstavljena kontradiktorna je uvriježenim, ali zapravo pojednostavljenim modernim viđenjima (npr. Adrian Magina, *Răufăcători sau... schismatici? Statutul ortodocșilor bănățeni în jurul anului 1400*, u: *România în Europa medievală (între Orientul bizantin și Occidentul latin). Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei*, ur. Dumitru Țeicu – Ionel Cădea, Brăila 2008., str. 283–293).

¹⁹ To je bio Vladislavov izbor taktike također i tijekom ugarske krize 1497. (Ioan-Aurel Pop – Alexandru Simon, *Moldova și celălalt Imperiu: Preliminariile și consecințele conspirației lui Maximilian I de Habsburg și Ștefan cel Mare (1497)*, u: *Vocația istoriei. Prinos profesorului Șerban Papacostea*, ur. Ovidiu Cristea – Gheorghe Lazăr, Brăila 2008., str. 331–406, ovdje na str. 360, 367).

²⁰ Primjerice: András Szabó, II. Lajos inkubátora, *Lege Artis Medicinae*, sv. 9, Budapest 1999., str. 702–703. Tako su nastale slavne rečenice Mihály Csereia: ... *Ante diem natus, ante diem barbatus, ante diem uxoratus, ante diem mortuus*. Doduše, 1506. Ludovikovo je rođenje možebitno spasilo Vladislavovu vladavinu.

²¹ Korupcija velikih razmjera dogodila se na području Cluja, te je dovela do suđenja gradskog suca 1493. (primjerice, Lidia Gross, *Biografii intersectate: Ambrosius Sartor și Ambrosius Litteratus, doi patricieni din Clujul secolului al XV-lea*, u: *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostarténeti tanulmányok. Studii de Istorie Urbană*, ur. Maria Makó-Lupescu, Cluj-Napoca 2018., str. 337–343, posebice str. 340–341).

²² Osobito problematičan trenutak dogodio se uoči križarske pobune 1514. (unutar ovog okvira, usp.: David Prodan [i Katherine Verdery], *The Origins of Serfdom in Transylvania*, *Slavic Review*, sv. 49, br. 1, 1990., str. 1–18, ovdje str. 3–5).

gradu Cluju (*possessio regie maiestatis Felek vocata in metis et tenutis civitatis eiusdem adiacentis*). Kao vojvodi Transilvanije, nije mu bilo dopušteno dirati Feleac te ga je morao štiti protiv svih koji su željeli pokrenuti bilo kakve akcije *contra populos et incolas eiusdem possessionis Felek*.²³ Petar od Svätog Jura, nije se referirao na Vlahe kao stanovnike Feleaca, ali s druge se strane referirao na isprave koje su izdali Ludovik I. Anžuvinc (1342.–1382.) i Vladislav II. (1490. – prije 1506.).²⁴ Ti su dokumenti najvjerojatnije izgubljeni prije 1900. godine.²⁵

Tri godine poslije, u srpnju 1509., nakon što je sakupljač poreza pokušao izvući dužne daće s posjeda Feleaca, palatin Emerik Perényi ponovno se dotaknuo teme, i u svojstvu zapovjednika Vladislava II.²⁶ Budući da su čuvali glavnu cestu koja povezuje Cluj s jugom, Vlasi u Feleacu (*Wolakii in eadem residentes*) bili su izuzeti od svih poreza.²⁷ To se odnosilo na Vlahe i na kmetove koji su živjeli na Feleacu (*Volachos et iobagiones in eadem residentes*),²⁸ među kojima je sam Perényi napravio razliku. Već 1506. kmetovi koji su pronašli sklonište na teritoriju Feleaca bili su sigurni od svih nekadašnjih vlastelina.²⁹ Naselje je nalikovalo na “mali slobodni kraljevski grad” pored slobodnog kraljevskog grada Cluja kojem je Feleac i njegov teritorij bio povjeren još od vremena kralja Ludovika I. 1367.³⁰

Oba dokumenta, iz 1506. i 1509., bila su izostavljena iz mađarske zbirke izvora o povijesti Cluja, unatoč tome što je nekoliko drugih koji se tiču Feleaca bilo u nju

²³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Cluj, Cluj-Napoca (DJAN-Cluj), Arhiva Orașului Cluj, *Privilegiile Orașului Cluj*, fasc. D, no. 17 (Tureni, 3. srpnja 1506.). Nažalost, nije uključen u: Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL, Budapest, Diplomatikai Diplomatikai Fényképgyűjtemény). Izdanje se nalazi u: Pop – Simon, *Possessio regie maiestatis*, str. 24. Riječ je prvom sačuvanom izdanom dokumentu u 150 godina pisane povijesti sela da je ugarski kraljevski službenik, bilo kojeg ranga, izdao ispravu u obranu sloboda Feleaca.

²⁴ ... *iuxta tenorem et continenciam efficacissimarum litterarum condam serenissimi principis domini Lodovici, regis Hungarie graciossarum atque eciam moderni domini nostri graciosi regis superinde confirmalium*. Nažalost, i potpuno protivno običajima, vojvode nisu prepisali ove isprave. To je posebice žalosno jer je napravio razliku između *incolae* i *populi* sela.

²⁵ Vidi niže izvore o povijesti Cluja koji su izdani 1870.

²⁶ ... *comes et palatinus regieque maiestatis locumtenentis*. Vladislav II. je bio u Češkoj, gdje je u Pragu prisustvovao krunidbi svojega trogodišnjeg sina i nasljednika Ludovika II. kao kralja Bohemije (11. svibnja 1509.). Vladislav II. je već bio okrunio Ludovika kraljem Ugarske u Stolnom Biogradu (4. lipnja 1508.).

²⁷ DJAN-Cluj, Arhiva Orașului Cluj, *Privilegiile Orașului Cluj*, fasc. 2, no. 18 (Budim, 24. srpnja 1509.); MNL OL, DF 281010. Izdanje: Pop-Simon, *Possessio regie maiestatis*, str. 26.

²⁸ Slična razlika (*valachi et iobagiones de Hradiscza*) pojavljuje se i tri godine ranije u odnosu na Vlahe, koji su pasli svoja stada izvan teritorija svoga sela Hradisko (Kisvár) u županiji Preškov (Eperjes) (MNL OL, Diplomatikai Levéltár, no. 39855; usp. Vladimir Rábik, Character and Appearance of Ruthenian and Wallachian Settlement in Eastern Slovakia in the Middle Ages, *Chronica*, sv. 9–10, 2010., str. 107–136, ovdje str. 134–135, note 158). Fraza koja se spominje u dokumentu: ... *Valachos sive iobagiones Magnifici Domini Ioannis de Sapolia in Hradiscza commorantes*. Sive ovdje čitamo kao ili, a ne kao i (*et*) budući da govori: *ipsis Valachis de Hradiscza* (!) (...). Nadalje, ti su Vlasi bili privatni posjed Ivana Zapolje.

²⁹ Heinrich Mitteis, *Über den Rechtsgrund des Satzes Stadtluft macht frei*, u: *Festschrift Edmund E. Stengel zum 70. Geburtstag*, ur. Erika Kunz, Münster 1952., str. 342–358.

³⁰ Isprava od 28. siječnja 1367. bila je priređena u: *Documenta Romaniae Historica* (DRH), C. *Transilvania*, XIII. 1366–1370, prir. Ioan Dani, Konrad Gündisch, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu, Adrian Andrei Rusu, Susana Andea, Bucharest 1994., br. 196, str. 314–315.

uključeno.³¹ Ispravu koju je za Feleac izdao 1510. kralj Vladislav II., izgubljenu negdje nakon 1968., isključili su također iz zbirke izvora objavljene 1870. godine.³² U to doba, isprave Ludovika I. i Vladislava II. na koje se referira vojvoda Transilvanije 1506., već su tad vjerojatno nestale.

Anžuvinski korijeni Feleaca

U mađarskoj historiografiji, Feleac je ocrtan kao osebujno selo vlaških naseljenika s juga,³³ isto tako i na temelju svoga imena koje je bilo očitog mađarskog korijena³⁴ te općenito nije bilo jedinstveno³⁵ jer se koristilo u istočnim dijelovima Kraljevstva, obično u odnosu na uporište (čak i u slučaju na djelomično transilvanijsko-saksonski Avrig / Ebreg/ *Affrica*).³⁶ Ipak, selo je već postojalo 1367., kada je Ludovik I. odlučio spustiti ga malo niže od vrha brda Feleac i bliže staroj rimskoj cesti (koja se koristila u srednjem vijeku), koju su seljaci morali štiti.³⁷ Ludovik je povjerio selo Cluju, no nije spomenuo, kao što je to bilo uobičajeno, njegove prijašnje vlasnike.³⁸

Feleac je zapravo bio ovdje prije Anžuvinaca i njihova dolaska na vlast. Prije 1300., *Georgius dictus Olah*,³⁹ utemeljio je istočno od Feleaca kasnije predominantno mađarsko selo Gheorghieni (*Györgyfalva*), prvotno nazvano, kako je zabilježeno

³¹ Elek Jakab, *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*, sv. 1, Buda 1870. Zanimljivo, Jakab je izdao mandat kralja Vladislava od 6. prosinca 1505. (br. 191, str. 309–311) i 24. lipnja 1508. (br. 195, str. 316–317), slične onima koje su transilvanijski vojvoda i ugarski palatin dali u slučaju Feleaca 1506. i 1509. Vladislav je reagirao protiv tih plemića koji su pokušali povratiti svoje “kmetove” koji su pokušali naći utočište u gradu Cluju, odnosno (...) *colonos et iobagiones vestros* (...) 1508., zanimljiva je i razlika uoči *Tripartituma* Stjepana Werbőczyja (1514.–1517.); 1505. kralj je koristio jedino termin *colonos*.

³² Marius Porumb, *Bisericile din Feleac și Vad: două ctitorii moldovenești din Transilvania*, Bucharest 1968., str. 34.

³³ Primjerice, prije 1918., Pál Hunfalvy, *Az oláhok története*, Budapest 1894., str. 255.

³⁴ *Fel + lak* ugrubo bi značio mjesto iznad ili gornje mjesto. Nadalje, *fél* znači pola na mađarskom. U slučaju “Feleaca” (*Fellak*) u županiji Gömör (Bernadett V. Bakó, *A Hoffmann-modell alkalmazása az Árpád-kori Gömör vármegyé településneveinek nyelvészeti elemzésére*, magistarska radnja, Sveučilište u Debrecinu, Debrecen 2014., str. 46), *lak* je izjednačen s mjestom stanovanja, odnosno mjesto na sjeveru.

³⁵ Npr. (iz županije Arad) Sorin Fortiu, “Fenlak (Felnac), *arcis rudera*,” *Arheovest*, sv. 4, br. 2, 2016., str. 893–948, posebice str. 894–895 (ime se isto navodi kao *Fellak / Fullak, Fellok / Fullok*). “Feleac” može biti pronađen i na području Požege (Kristina Rupert, *Topografija Požeške županije do 1526. godine*, magistarska radnja, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2013., str. 89, kao *Fellok / Felak i Kanacuta / Kanakuta*) i Gömöra (Bakó, *A Hoffmann-modell alkalmazása*, str. 18, 20, 64).

³⁶ Pop – Simon, *Possessio regie maiestatis*, str. 27–28 (s dodatnim podacima i kartom). Većina tih naselja, ako ne i sva, ranija su od razdoblja Anžuvinaca.

³⁷ ... *in vertice montis in sylva Felek vocata ... de novo situabunt* ... (prvi je izdao Jakab, *Oklevéltár*, sv. I, br. 33, str. 58; ispravu je izdao Ludovik I. iz Zvolena).

³⁸ Niti je Ludovik imao ikakvog problema sa činjenicom da su ti seljaci živjeli među lopovima koji su napadali cestu koju su seljaci sada morali štiti.

³⁹ Prema dokumentima iz razdoblja od 1366.–1371. (prije i nakon što je Ludovik povjerio Feleac Cluju). ... *Georgius dictus Olah* je 1333., tri generacije ranije, osnovao selo. Kasnije, 1366., stara svađa između Jurjevih nasljednika obitelji Suki iz obližnjeg Somešeni (Szamosfalva, Mikelsdorf) je ponovno počela, da bi 1371. Suki izgubili. Pobjedili su 1418. i zauvijek izgubili 1427. (I.-A. Pop, A.. Simon, *Despre căteva sate din vecinătatea Clujului în secolul al XIV-lea*, u: *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700*, str. 57–67).

1371. (četiri godine nakon Ludovikove isprave za Feleac) "rep Felaca" (*Felekfark*).⁴⁰ U tom podijeljenom kraljiku,⁴¹ Ludovik je morao potvrditi (šest godina poslije) veze između Feleaca i Cluj i osnažiti Feleacov vlaški karakter (1377.),⁴² logično, također i kolonizacijom vlaških obitelji.⁴³

Stanovnici Feleaca bili su kraljevski subjekti i nisu plaćali porez. Na lokalnoj razini bili su podložni samo gradu Cluju.⁴⁴ Ipak, do 1572., svi sporovi koji su se ticali seljaka iz Feleaca i građana Cluja, bili su suđeni u Feleacu,⁴⁵ čiji su muškarci imali pravo nositi mačeve u gradu (baš kao magnati).⁴⁶

Žigmund Luksemburški potvrdio je 1409. i 1415. slobode koje je Feleacu podario Ludovik I. 1377. i na nespecificirane datume.⁴⁷ Matija Korvin izdao je 1468. potvrdu Ludovikovih i Žigmundovih isprava u vezi Feleaca bez da ih je prepisao.⁴⁸ Vladislav II. je 1493. i 1497. velikim dijelom sumirao Ludoviku ispravu iz 1377. i Žigmundovu potvrdu iz 1409.⁴⁹ Isprave Vladislavova sina, Ludovika II., ostale su nepoznatima.⁵⁰

Visoka politika na lokalnoj razini

Poseban status koji je uživao (većinski) vlaški Feleac, učinio je posjed vrlo pogodnim domom za grčki obred i crkveno sjedište pod kraljevskom kontrolom. Unatoč tome, niti jedan od sačuvanih izvora ne ujedinjuje Feleacove sekularne i duhovne osobine. Unatoč tome, posjed je udomio nadbiskupiju (biskupiju u svojim posljed-

⁴⁰ ... *Felekfark, nunc vero Gyurgfolua nuncupatum...*, ... *Felekfark, alio nomine Gyurgfolua vocatam* (DRH, C, XIV. 1371-1375, br. 28, str. 27-28).

⁴¹ "Rascjep" između Feleaca i Gheorghenija ukazuje na veći teritorijalni entitet.

⁴² Prvo izdanje je u: Jakab, *Okléveltár*, sv. I, br. 64, str. 94-95 (30. rujna 1377.). Prvi je put Ludovik naglasio da je Feleac *villa Olachorum*.

⁴³ U ovome kontekstu, s osvrtom na mandat koji je izdao Petar od Svätog Jura u srpnju 1506., potrebno je naglasiti razliku koju je Ludovik I. učinio 1361. između *populi* i *iobagi* koji su se naselili iz Poljske i Rutenije na područje Rozhanovce (Rozgony), u blizini Košica (Kassa): ... *omnibus populis et iobagionibus tam de partibus Polonie et Rutenie*; MNL OL, DL 5061; usp. Rábik, *Character and Appearance*, str. 116, bilj. 52. Ti naseljenici nisu smjeli biti oporezivani.

⁴⁴ Chiefly D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, sv. II, Bucharest 1967., str. 735-737.

⁴⁵ Zabilježeno isto u: *Erdélyi magyar szótörténeti tár*, prir. Attila T. Szabó, sv. II, Bucharest 1978., str. 912.

⁴⁶ O seljacima i njihovom ponašanju u gradu (čak i poslije) u drugoj polovici 16. stoljeća, vidi: Vasile Lechintan, *The Romanians of the Cluj City during the 15th-17th Centuries*, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia*, god. 33, br. 2, Cluj-Napoca 1988., str. 61-77; god. 34, br. 1, Cluj-Napoca 1989., str. 79-93.

⁴⁷ Vidi: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, III. 1391-1415, prir. Franz Zimmermann - Carl Werner, Hermannstadt 1902., br. 1634, str. 479-480 (Batha, 15. srpnja 1409.; potvrdu Ludovikove isprave nije objavio Jakab, iako je bila čuvana u gradskom arhivu u Cluju, kao i ostali poznati i sačuvani kraljevski privilegiji koji su se ticali Feleaca); Jakab, *Okléveltár*, sv. I, br. 88, str. 151-152 (Constanca, 13. siječnja 1415.).

⁴⁸ Jakab, *Okléveltár*, I, br. 142, str. 229 (Laa, 24. travnja 1468.). To je jedini kraljevski privilegij koji nije ostao sačuvan u gradskom arhivu u Cluju, već u župnoj crkvi sv. Mihovila u Cluju.

⁴⁹ MNL OL, DF 280982 (Budim, 7. prosinca 1493.), 281217 (Budim, 29. listopada 1497.). Usp. *Urkundenbuch*, sv. II. 1341-1390, Hermannstadt 1897., br. 1083, str. 478; sv. III, br. 1634, str. 479. Jakab je samo spomenuo ispravu iz 1497., ali je nije objavio (*Okléveltár*, sv. I, str. 95, bilj. 1).

⁵⁰ Isto je istinito i za Žigmundovog kratkog nasljednika, Albert II. Habsburškog (1437.-1439.).

njim fazama), od zadnjih dana vladavine Matije Korvina (1488.) do vladavina Ivana Zapolje i Ivana Žigmunda (1538. / 1550.).⁵¹

Srednjovjekovna povijest sela Feleac je nusprodukt nekoliko "izabranih" isprava i slijeda mađarskih i rumunjskih želja.⁵² Srednjovjekovna crkvena povijest Vlaha u Transilvaniji je "prokleta posljedica" interkonfesionalnih sukoba i arhivskih gubitaka.⁵³ Reformacije su pročistile um i preoblikovale etnicitet (od 16. do 17. stoljeća i kasnije).⁵⁴ Neke "sigurnosti" su posljedično preživjele, što je posebice točno u slučaju Baselskoga koncila (1439.) i njegovog širenja.⁵⁵

Crkvena povijest Feleaca u velikoj je mjeri politička povijest. Povezivati je s odlukama na visokim razinama je moguće, čak i zavodljivo, no ipak vrlo riskantno.⁵⁶ Broj relevantnih izvora je vrlo reduciran i ostaje nepromijenjen od početka 19. stoljeća.⁵⁷

Prevela Sanja Miljan

⁵¹ Svi su izvori poznati od kasnog 19. stoljeća (Pop – Simon, *Possessio regie maiestatis*, str. 22).

⁵² Valeria V. Marchiș, *Feleacul: schiță monografică*, Cluj 1934., str. 29–30 (još uvijek nije zastario).

⁵³ Za izvore i historiografiju, usp. Alexandru Simon, *The Florentine Union and the Late Medieval Habsburgs in Transylvania on the Eve of World War I: On the Institutional and Scholarly Impact of Augustin Bunea*, u: *Science and Catholicism in the Universities of South-East Europe. 1800-1920*, ur. Ana Biočić – Iva Mršić Felbar, Wien 2023. (u tisku).

⁵⁴ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania. 1440-1514*, Bucharest 2000., str. 401–403.

⁵⁵ Iz nedavne rumunjske historiografije: Marius Diaconescu, *Les implications confessionnelles du Concile de Florence en Hongrie, Mediævalia Transilvanica*, god. 1, br. 1-2, Satu Mare 1997., str. 29–62; Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedora și românii din vremea sa*, Cluj-Napoca 1999., str. 89–106; Iulian Mihai Damian, *Ioan de Capestrano și cruciada târzie*, Cluj-Napoca 2011., str. 102–114; Dan Ioan Mureșan, "Bessarion et l'Église de rit byzantin du royaume de Hongarie (1463-1472)," u: *Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel*, Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, sv. 410, ur. Christian Gastgeber – Ekaterini Mitsiou – Ioan-Aurel Pop, Mihailo St. Popović – Johannes Preiser Kapeller – Alexandru Simon, Wien 2011., str. 75–92; baš kao i: Vasile Alexandru Barbolovici, *Conciliul de la Ferrara-Florența (1438–1439)*, Cluj-Napoca 2019., str. 67.

⁵⁶ Feleac je jedina iznimka ovome jer nikoji drugi od "ne-urbanih" naselja u Transilvaniji su bili fokusom analize (ovdje se misli na Geoagiu na jugu, Vad na sjeveru, i možda čak Râmeț u sredini).

⁵⁷ Primjerice: Ilarion Pușcariu, *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, sv. I, Sibiu 1899.; Augustin Bunea, *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaș / Blaj 1904.

Alexandru Simon

**Privilege and Hierarchy, Village and Church: A Wallachian Case
from Medieval Transylvania**

Summary

The locations of Greek rite ecclesiastical seats in Transylvania prior to 1526 are known/presumed only on the basis of circumstantial evidences, with one exception: Feleac (between the 1480s and the 1540s), in the immediate vicinity of the free royal city of Cluj (Klausenburg, Kolozsvár). The choice of Feleac seemed logical: a royal estate entrusted to the city of Cluj by Louis I of Anjou, where 'Wallachians and serfs' enjoyed "burgher-style" liberties in a rural milieu. Nonetheless, the preserved documents do not connect the establishment of the 'archbishopric in Transylvania' on the Feleac estate to the freedoms of the village. Secular and spiritual facts and deeds thus seem worlds apart, though they stood for delicate matters of the age: the Greek rite Church and the Wallachians. The disconnection appears deliberate and motivated by power-relations that predate the end of Matthias Corvinus' reign, when the Feleac cathedral dedicated to St. Paraskheva was also built.

Keywords: Feleac, Transylvania, Church, Hungary, the Middle Ages